

KATSAUS

FOLKLORE ELÄMÄSSÄNI

Turun yliopiston folkloristiikan opiskelijoiden ajatuksia folkloresta

Annikki Kaivola-Bregenhøj

Millaisia ovat ihmisen omat kokemukset folkloresta? Mitä folklore oikeastaan on, ja liittyykö se minunkin elämään? Tätä päätin kysyä Turun yliopiston folkloristiikan opiskelijoilta, kun aloitin työni professorina syksyllä 1994. Ajattelin, että oli parasta valita uudet opiskelijat mieltämään kysymystä folkloren ja ihmisen suhteesta siinä vaiheessa, kun folkloristiikan opinnot eivät vielä olleet muokanneet heidän ajatuksiaan tai ohjanneet heidän käsityksiään sovittujen normien mukaan.

Annoin peruskurssin opiskelijoille heti ensimmäisen luennon yhteydessä seuraavan kyselyn:

1. Pyydän sinua tunnistamaan 10 folklore-ilmiötä elämässäsi (mitä pidät folklorena) ja listaamaan ne. Voit mieltää folklorekäsitteen niin vapaasti kuin haluat.
2. Valitse yksi em. ilmiöistä ja kuvaa sitä tarkemmin.

Ensimmäisenä vuonna tehtävänanto oli suullinen, jatkossa kirjallinen, koska huomasin, että oli parasta varmistaa että kysely olisi samanlainen kaikille. Ideani syntyi nopeasti, samoin tehtävänannon muotoilu. Olisi ollut hyvä keskustella asiasta kollegoitteini kanssa, mutta näin ei tapahtunut, koska olin kiireinen ja sain idean juuri ennen kurssini aloittamista. Myöhemmin vuosina lisäsin kyselyyn tiedon: "Voit jättää vastauksen anonyymisti, mutta merkitse paperiin tunnisteet m tai n ja syntymävuotesi." Useimmat opiskelijat kirjoittivat nimensä vastaukseen. Tehtävä oli pakollinen, mutta sitä ei arvosteltu. Annoin palautetta kyselystä esittelemällä saamiani vastauksia ja keskustelemalla niistä opiskelijoiden kanssa. Joinakin vuosina tein esimerkkikoosteen, jonka jaoin luennolla.

Käytin tehtävänannossa sanaa "folklore-ilmio", koska perinnelajeista puhuminen oli liian aikaista, ja se olisi kahlinnut vastaajien ajatuksia ja mielikuvia folkloresta. Halusin jättää jokaisen päätettäväksi, mikä on folklorea ja miten se ilmenee hänen elämässään. Tein saman kyselyn joka vuosi peruskurssin yhteydessä, ja näin vastauksia kertyi vuodesta 1994 vuoteen 2003. Papereilla on kuitenkin taipumus kadota! Vuosien 1995 ja 2001 vastauksia en löydä, mutta kaikkien muiden vuosien kyselytulokset ovat tallella keltaisissa mapeissa, jotka ovat matkanneet Turusta kotiini.

Aineistoa on paljon. Kaikki opiskelijat eivät tosin listanneet kymmentä folklore-ilmiota elämässään, mutta jotkut kirjoittivat niitä papereihinsa enemmänkin. Sormituntumani on, että yksittäisiä folkloresi ajateltuja ilmiöitä oli noin kaksi ja puoli tuhatta, joskin niistä nelisen sataa on nyt kateissa. Osa vastauksista on tietenkin saman teeman variaatioita. Peruskurssiopiskelijoiden määrä vaihteli vuodesta toiseen. Folkloristiikan pääaineopiskelijoita valittiin joka vuosi kaksitoista, mutta kurssille osallistui myös sivuaineopiskelijoita ja muita asiasta kiinnostuneita. Runsaimmin opiskelijoita (57) oli vuonna 2002, mutta tavallisesti määrä vaihteli paristakymmenestä kolmeenkymmeneen. Jakamani kyselykaavakkeet piti palauttaa joko seuraavalla luentokerralla tai mahdollisimman pian, mutta mukana oli aina niitä, joiden vastaukset viipyivät. Heidän kirjoitukseensa vaikuttivat luennoilla myöhemmin käsitellyt asiat.

Kuten aina, kirjallisen kyselyn vastaukset ovat erilaisia. Jotkut kirjoittivat esseenomaisen, vapaasti muotoillun vastauksen, joka oli laajuudeltaan 3–4 liuskaa. Nekin, jotka esseen sijaan vastasivat lyhyesti, erittelivät kuitenkin elämänsä liittyvää perinnettä muutamin lausein. Lisäksi oli niitä, jotka vain mainitsivat yksittäiset 1–10 asiaa ja analysoivat laajemmin yhtä. Kaikki eivät muistaneet kuvata yksityiskohtaisemmin valitsemaansa ilmiötä, joten lisäsin myöhemmin kaavakkeeseen maininnan siitä, että toivoin puolen liuskan mittaista erittelyä.

Kaikki vastaajat eivät lähteneet liikkeelle täysin ilman ennakkotietoja, sillä pääaineopiskelijoiden sisäänpääsykirjana oli Leea Virtasen teos *Suomalainen kansanperinne* (Virtanen 1998). Kirjan lukeneet olivat eri tavalla perehtyneitä folkloren kenttään kuin ne, jotka tutustuivat Virtasen teokseen vasta myöhemmin. Leea Virtanen jakaa kirjassaan folkloren alan kansanuskoon, tapakulttuuriin ja "runouteen", ja selvittää muun muassa sen, että Suomessa folkloreen ei lueta esimerkiksi esineellistä kansanperinnettä, kansanmusiikkia tai kansantanssia. Peruskurssin ensimmäisellä luennolla esittelin joidenkin folklorea määritelleiden tutkijoiden kuten Willian John Thomsin, Jan Harold Brunvandin ja Elliott Oringin näkemyksiä. Lisäksi otin esille Alan Dundesin klassikkoteoksen *The Study of Folklore* ja annoin opiskelijoille kopion hänen "folkloren muodot"-luettelostaan (*forms of folklore*), joka oli Dundesin mielestä paras apu

aloittelijoille (Dundes 1965, 1–3). Luettelossa on tuttuja ”muotoja”, kuten sadut, kaskut ja arvoitukset, mutta myös sellaisia, jotka eivät tule heti mieleen folkloresta puhuttaessa, kuten kipakat vastaukset, kiroukset, härnäykset tai maljapuheet. Alan Dundesin esimerkkiaineistoa läpikäydessäni saatoinkin kertoa, että Suomessa esimerkiksi slangin, ruokareseptien tai pensasaidan muotoilun tutkimus ei ole folkloristiikan vaan pikemminkin joidenkin lähitieteiden alaa. Dundesin listan tarkoituksena oli avata opiskelijoiden silmät: kaikki tällainenkin voi olla folklorea.

VUODEN 1998 PERUSKURSSILAISTEN VASTAUKSET

Valitsen lähitarkasteluun vuoden 1998 peruskurssilaisten kirjoitukset. Ajattelen, että tämä opettajanurani keskivaiheille osuva vuosi olisi sopiva, vaikka silloin kurssille osallistuikin vain seitsemäntoista opiskelijaa. Valintani oli sattumanvarainen, mutta sikäli perusteltavissa, että kymmenen vuoden periodin alussa ja lopussa kirjoitetut vastaukset voivat erota toisistaan. Pääaineopiskelijoita oli vuonna 1998 yksitoista, ja sivuaineopiskelijoita tai muuten folkloristiikasta kiinnostuneita kuusi. Opiskelijoista kolmetoista oli naisia ja neljä miehiä. Tavallista olikin, että opintonsa aloittavista valtaosa oli naisia. Seuraavassa annan opiskelijoiden vastauksille lähdeviittemerkinnän, esimerkiksi 3n/1998, jossa 3 viittaa opiskelijan nimeen aakkostetussa nimiluettelossa, n merkitsee naista ja 1998 tarkastelemani vuotta. Vuosiluku on mukana siksi, että joskus mainitsen vertailun vuoksi muidenkin peruskurssien yhteydessä saamiani vastauksia. Kirjoitusotteeni on tässä katsausartikkelissa esittelevä ja esimerkki-valtainen, sillä mielestäni aineiston moninaisuus ansaitsee tulla lukijoiden ulottuville. Myöhemmin on analyysien vuoro.

Moni vastaajista aloitti tehtävän pohdiskelemalla sitä, mitä folklore voisi olla:

On vaikea määritellä mikä erityisesti olisi folklorea elämässäni, aihe on valtavan laaja, jos siihen laskee kuuluvaksi kaikenlaisen kavereiden kanssa jutustelun, vitsien kerronnan ja kuuntelemisen tai vaikkapa sähköpostitse leviävien kiertokirjeiden lukemisen. (1n/1998)

Kuusitoista vuotta sitten, jolloin tämä vastaus kirjoitettiin, ei sosiaalista mediaa vielä ollut olemassa, mutta sähköposti oli jo kaikkien opiskelijoiden ulottuvilla. Folkloren tunnistaminen saattoi olla vaikeata siksi, että sähköpostitse levisi kaveripiirin kesken uusia folklore-ilmiöitä, ja vanhempien perinne oli monilla mielessä.

Moni koki yllättäväksi sen, että folklore ei suinkaan ole pelkästään jotakin juhlavaa, vakavaa, vanhaa tai ikävää, vaan jotakin, jonka kohtaamme päivittäin: ”Esittelen seuraavassa kymmenen jokapäiväisen elämän

ilmiötä, joita pitäisin folklorena ja joihin törmään päivittäin.” (8m/1998.)
Folkloren kohtaaminen voi olla yllättävää:

Kun aloin pohdiskella folkloren ilmiötä elämässäni, yllätyin kuinka joka päiväisiä ja arkisia ne ovatkaan. Tulin vasta nyt huomanneeksi folkloren merkityksen; eihän ilman sitä voisi elää. Nuo kaikki folkloren ilmentymät ovat yhtä aikaa niin pieniä, mutta kuitenkin merkityksellisiä ja suuria. (9n/1998.)

Pieni muuttuu suureksi ja arkipäiväinen tärkeäksi, kun ihminen tunnistaa folkloren omassa elämässään. Kaikki eivät myöskään voineet uskoa, että heidän elämänsä liittyisi folklorea:

Minun täytyy tunnustaa heti aluksi yksi asia. Minä olen luonteeltani vastustaja, paholaisen asianajajaksi äitinikin minua haukkui. Tästä syystä tartuin tehtävään sillä varmalla ennakoasenteella, että minunhan elämästäni ei folklorea löydy, vaan kaikki toimintamallini ovat yksilöllisiä ja oman suuren egoni hengentuotteita. Kuinka väärässä olinkaan. Piti vain vaihtaa perspektiiviä ja käyttää Dundesin listaa lunttina.

Sama kirjoittaja lopetti folkloren tunnistamistehtävän näin: ”No eiköhän tässä ollut sitten tarpeeksi todistamaan siitä että olen yhteisöni orja, nyt, aina ja iankaikkisesti.” (5m/1998.) Omakohtaiset havainnot pysähdyttivät toisen kirjoittajan tajuamaan jotakin olennaista folkloresta: ”Mahdollisesti mielenkiintoni folkloristiikkaa kohtaan sai alkukipinänsä usein tehdystä havainnosta ’hei mä oon kuullu tän toisellakin tavalla’.” (11n/1998.) Folklore saattoi olla vastaajille myös niin itsestään selvää, että sitä ei ollut helppo tunnistaa:

Tuntui vaikealta miettiä mitkä tavat ja perinteet elämässäni tällä hetkellä täyttäisivät folkloren määrittelyn kriteerit. Mieleeni tuli vain loruja ja leikkejä sekä uskomuksia lapsuudestani. Tämä saikin minut pohtimaan sitä ovatko tämän hetken folkloren ilmentymät elämässäni niin itsestäänselviä minulle etten niitä pysty kovin helposti erottamaan. (16n/1998.)

Kaikki eivät löytäneet elämästään arjen folklorea vaan kirjoittivat vanhemmasta perinteestä: ”Elämäni on aina kuulunut rippeitä vanhasta kansanperinteestä.” (14n/1998.) Tämä vastaaja mielsi kirjoittamishetkellä folkloren vanhaksi eikä nähnyt sitä arkeensa kuuluvaksi. Toinen tunnistasi sen, että folkloren sisältö on opintojen myötä muuttunut ja täsmentynyt, vaikkakin ensimmäisenä mieleen tulivat aina juhlapyhät ja ”nämä traditiot luovat turvallisuutta.” (2n/2000.) Hyvin moni vastaaja kirjoittikin perheensä joulusta.

Pyysin opiskelijoilta kokemuksia oman elämän folkloresta, mutta en edellyttänyt määrittelyä folkloren käsitteestä. Itseään ”vastustajaksi” luonnehtinut miesopiskelija antoi hyvät ainekset monipuoliselle folkloren erittelylle kirjoittaessaan näin:

Elinympäristöni folklorelle onkin tyypillistä alituinen muokkautuminen ja sen käyttäjille tietynlainen luovuus. Keskeisiä piirteitä ovat myös laaja levinneisyys ja perinteen suhteellisen nopea katoaminen, tai paremminkin korvautuminen uudella. Näin folklore heijastelee pitkälti aikaamme. (5m/1998.)

Koska peruskurssi oli vasta alkamassa, ei folkloren välittymistä, vastaanottamista ja käyttöä ollut vielä käsitelty. Mutta tämä kirjoittaja oli tajunnut jotakin hyvin olennaista määritellesään folkloren "käyttäjän" luovaksi ja folkloren oman aikansa peiliksi.

Folklore on joissakin vastauksissa mielletty perinteeksi, joka opitaan ja joka sitten välittyy muille. Opettajana näytti aina olevan vanhempi sukupolvi, kuten mummo, oma äiti tai äidin ystävät. Vaikka monissa vastauksissa oli mukana sekä nykyperinnettä että samoja, kaikille tuttuja ilmiöitä, oppimista ei mielletty ikätoverilta toiselle tapahtuvaksi. Jos olisin kysynyt "mistä ja miten olet omaksunut ne folkloreilmiöt, joista kerrot", olisin voinut saada yksityiskohtaista tietoa siitä, miten folklore oli kulunut vastaajien tietoisuuteen. Ehkä vastaajat olisivat puhuneet myös omasta vertaisryhmästään folkloren välittäjänä. Aineistossa olevat spontaanit merkinnät oppimisesta kertovat, miten mummo opetti torjumaan kipua tai miten vastaajan äiti oli ensin leikittänyt häntä pantinlunastusleikillä ja leikitti nyt lapsenlapsiaan. "Luultavasti tietynlainen innostus välittyy vieläkin äidiltäni siskon lapsille kun hän leikittää heitä." (16n/1998.)

SUOSIKIT

Vuoden 1998 vastauksia lukiessani yllätyin siitä, että jokainen opiskelija kirjoitti kansanuskon alueeseen liittyvistä ilmiöistä, joita he kutsuivat joko "uskomuksiksi" tai "taikauskoksi". Myös traditionaalista kansanlääkinnästä tai uudemmassa vaihtoehtolääkinnästä oli merkintöjä. Osa uskomuksista on hyvin perinteisiä, eli vastauksissa puhutaan hämähäkeistä tai mustista kissoista:

Ehkä mielenkiintoisin folkloren ilmentymä nykypäivän opiskelijan elämässä on kuitenkin eräänlainen taikausko. Kun näkee tähdenlennon muistaa aina toivoa, vaikkei toteutumiseen niin uskoisikaan. Hämähäkkiä taas ei saa tappaa, se tietää huonoa onnea. (1n/1998.)

Kun musta kissa juoksee tien poikki, on aina sylkäistävä kolme kertaa vasemman olkapään yli, ettei tapahtuisi mitään pahaa. En usko tähän, mutta en kuitenkaan uskalla ottaa riskiä. (2n/1998.)

Joukossa oli laajalti tunnettuja, stereotyyppisiä uskomuksia, kuten juhannustaiat. Osa uskomuksista oli jokapäiväistä kevyttä käyttöperinnettä, osa vanhaa kansanviisautta: "Jos joku sanoo jotain,

minkä toteutumista ei todella toivo, on koputettava puuta.” (12n/1998.)
”Ei saa antaa auringon laskea vihan ylle.” (13n/1998.) Vastajailla oli myös joitakin omia tai perheen yhteisiä taikoja ja uskomuksia, joiden noudattaminen tuntui tuottavan onnea ja menestystä: ”Ylioppilaskirjoituksissa minulla oli ensimmäinen nalleni mukana.” (3n/1998.) Joskus vastaaja seurasi perheensä tapoja ulkopuolisena tarkkailijana:

Välittömästi joulurauhan julistamisen jälkeen kaikki äidinpuolen sukuni ihmiset soittavat toisilleen. [...] jonkinlainen suojeleva merkitys puheluilla on ollut. (17m/1998.)

Pienet parannusniksit ovat nekin tällaista jokapäiväistä käyttöfolklore. Moni vastaajista tunnisti samat niksit, ja kertoi käyttäneensä niitä. Näin parannetaan esimerkiksi hikkaa:

Hikka saattaa joskus tulla yllättäen ja pahaan aikaan. Tällöin pitää juoda lasillinen vettä yhteen menoon tai olla hengittämättä jonkin aikaa tai pitää vasemman käden pikkurillista kiinni lujaa jonkin aikaa. Hikka saattaa joskus jopa loppua. (6n/1998.)

Joskus virallinen lääketiede on alkanut suhtautua hyväksyvästi kauan käytettyihin kansanparannuskeinoihin, kuten haavan painamiseen piharatamon lehdellä, ”mutta kuhamun painaminen villasella taisi olla äitini oma sovellus sanonnan pohjalta, jotta itkun saisi loppumaan.” (14n/1998.)

Leikkimielinen ja vakavampi kansanusko näyttää tulleen tutuksi kaikille. Osa vastaajista kertoi omista asenteistaan, jotka vaihtelivat leikkimielestä yrityksiin vieroittaa itsensä merkillisistä varauskeinoista. ”Näihin uskomuksiin suhtautuu yleensä aivan huumorilla ja leikkimielellä, niitä noudattaa jos muistaa tai jaksaa.” (1n/1998.) ”Olen yrittänyt kasvattaa itseni ulos taikauskoisuudesta, siinä kuitenkin onnistumatta.” (2n/1998.) Terve järki sanoi, että sateenvarjon voisi hyvin avata sisällä, mutta ”ei sitä aivan luottavaisin mielin lähde kokeilemaan onneaan.” (4n/1998.)

Sähköisten viestimien käyttö lisäsi folkloren nopeaa leviämistä tämän aineiston keruun kuluessa, ja sähköposti, tietokone ja puhelinvastaja mainittiinkin vastauksissa. ”Kopioperinne” tuli tutuksi 1980-luvulla, kun naurettavaksi koetut tekstit kiersivät valokopioina ja telefaxeina. Ulla Lipponen keräsi kopiohumoria sen kukoistusaikana vuosina 1986–1989 ja tallensi sitä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelmiin (Lipponen 1989). Yksi opiskelijoista kirjoitti tästä oman aikansa suosikista:

Kopioperinteeseen tutustuin erityisesti ollessani hevostalouden tutkimusasemalla siivoojana. Laboratorioiden ja tallimestarien huoneen seinät olivat pursullaan hupaisia kopiokuvia ja lehdistä leikeltä sarjakuvia, joitten repliikit tahattomasti viittasivat liisäntymislaboratorion työkenttään. (11n/1998.)

Toinen vastaaja oli hänkin nähnyt työpaikallaan ”näitä kummallisia kopio-A4-liuskoja”, joita kertyi kotiinkin wc:n seinille. Hänen työpaikallaan joku

hankki "ilmeisesti internetin kautta viikoittain uusia, 'hauskoja' A4-liuskoja, joita sitten piti levitellä joka paikkaan." (8m/1998.)

Sähköposti oli 1990-luvulla vielä sen verran uusi, että sen käytöstä saattoi kertoa. Uusia perinteitäkin syntyi, kun kirjeistä siirryttiin sähköiseen viestintään. Ensimmäiset merkinnät hymiöistä sisältyivät muutamien opiskelijoiden vastauksiin:

Harva jaksaa paneutua sähköpostiviestin kirjoittamiseen samalla huolellisuudella kuin tavallisen kirjeen kirjoittamiseen. Toisaalta ei kuitenkaan olla suorassa vuorovaikutustilanteessa vastapuolen kanssa. Erilaisten merkeistä yhdistettyjen symbolien, esim. :-), kirjo on valtava ja sujuvan kommunikoinnin takaamiseksi ne on tunnettava. Monilla on tapana liittää viesteihinsä nk. signature, eli jonkinlainen parin rivin runonpätkä tai mietelause, joka sitten liitetään automaattisesti jokaisen viestin loppuun. Nämäkin kertovat paljon lähettäjästään." (8n/1998.)

Viisi vuotta myöhemmin oli vastauksissa jo huomattavan paljon merkintöjä sähköpostista, internetin keskustelupalstoista ja tekstiviesteistä. Kännykän kytkäisenä oli vuoden 1998 kirjoittajien kertoman mukaan mahdollista hankkia puhelinvastaajapalvelu, ja sen aloitusviesteihin saatettiin ladata pitkiäkin hupinumeroita:

Mikko..., terve, terve... (*taustahälyä*) ... joo, kuule, odotas vähän niin laitan tuota tv:tä hieman pienemmälle, oota hetki ... (*häipyy*) ... niin ... (*vieläkin hälyä*)... hei venaa vielä - - - no niin, tuota mä en ole nyt kotona mutta voit tietysti jättää viestin, moi. (m8/1998.)

Nykytarinoista oli vastauksissa vain muutama ylimalkainen maininta, ja yksi kertoi kuulleensa "tarinoita siitä, miten Yucca-palmuissa olisi pesinyt suuria hämähäkkejä, jotka sitten jossain vaiheessa kömpivät pesistään ihmisten ilmoille." (10n/1998.) Henkilökohtaisen kerronnan teemoja tuli esille vuoden 2003 vastauksissa, joissa mainittiin muun muassa "Lapsuuden törttöilyjen ajoittainen muisteleminen perhepiirissä." (n12/2003.) Maininnan saivat myös äidinäidin ja isän kertomat tarinat (n27/2003), sekä vanhojen ihmisten kertomukset sota-ajoista (n32/2003).

Alkoholiin ja seksuaalisuuteen liittyviä merkintöjä saa aineistosta todella hakea. Ehkä nämä teemat sensuroitiin, vaikka anonyymit vastaukset olisivat antaneet tilaisuuden käsitellä aiheita, jotka eivät voi olla opiskelijoille vieraita. Tarkastelemassani aineistossa oli yksi tieto: "Nyt on kauheesti muodissa, että puhelimella tekstiviestinä lähetellään toisilleen kaikkija rivoja juttuja. Tietenkin ne liittyvät sukupuoliasioihin. Olen saanut jos jonkinlaisia viestejä, en edes kehtaa näin 'opettajalle' kertoa." (n6/1998.) Vuonna 1994 miesvastaaja kertoi, että "alkoholi pistää jopa meikäpojan jörön suun liikkeelle" (17m/1994), ja alkoholin nauttimiseen liittyviä "juomisriittejä" kuvasi miesopiskelija vuonna 2003 (14m/2003). Samana vuonna naisopiskelija mainitsi "äidin kertomukset keski-ikäisten

naisten sinkkuriennoista.” (12n/2003.) Koko vastausaineiston läpikäynti voi tuoda esille kuvauksia aihepiireistä, joista kirjoittamista on karteltu.

LÖYTÖJÄ

Kun kyse on vapaamuotoisista vastauksista, tutkija ei koskaan saa tietää kaikkea, mitä haluaisi. Mutta toisaalta hän saa usein enemmän kuin osasi odottaa – näin nytkin. Opiskelijat esittelivät folklorea, jota en itse tuntenut tai ollut tullut ajatelleeksi. Esimerkiksi muistisääntöjä on jokaisella, mutta tämän kaltaista en ollut kuullut:

Muistisäännöt, esim. Aristoteles, Bacon, Locke ja Hume tulevat tietyssä yhteydessä mieleen lauseesta ‘Aristoteleen pekoni oli lukkojen takana ja niinpä se turvautui huumeisiin’. (n15/1998.)

Muistisäännöt sinänsä ovat folklorea, olipa sitten kyse yhden tai useamman ihmisen perinteestä. Tavallistakin tavallisemmat perhetraditiot voi helposti ohittaa, ellei joku huomaa mainita esimerkiksi karkkipäivää. Perhetraditiot voivat jäädä mieleen, kun niitä toistetaan aina tietyssä tilanteessa: ”Isä sanoi poikkeuksetta ensimmäisen löylykauhallisen aikana: ‘Kun soipi saunan musta urku, unhoittuupi arjen surku.’ Sanon sen ainakin ajatuksissa itsekkin joka kerta.” (n19/2003.) Julkisuuden henkilöön yhdistetystä repliikistä voi kehkeytyä huvittavaksi koettu traditio: ”Lähipiiriini on pesiytynyt ‘Kimi-vastaus’-tyyli, eli tapa vastata mielipidekysymykseen mitänsanomattomalla fraasilla ‘emmä tiiä - - - ihan jees’.” (m21/2003.)

Ennen sosiaalisen median aikakautta ihmiset lähettivät toisilleen niin kirjeitä, ketjukirjeitä kuin kirjekaveripyynnötkin. ”Eräskin perinteen laji, jota on tullut harrastettua varsin runsaasti, ovat FB’t ja Slamit, nuo kirjeiden mukana kiertävät pikku vihkoset, lärpäkkeet tai miksi niitä haluaakaan sanoa. FB’t eli friendshipsbookit ovat luultavasti kehittyneet ketjukirjeestä, jonka tarkoituksena on hankkia uusia kirjekavereita”, kirjoitti naisopiskelija, jonka vastauksessa oli hyvin monipuolista folkloren ilmentymien kuvailua (11n/1998). Joidenkin vastaajien taito ja viitseliäisyys kuvata ja eritellä folklorea on tämänkin kyselyaineiston rikkaus.

Aineistossa on kirjoituksia monista aihepiireistä, joita peruskurssiin ei sisältynyt. Yksi tällainen olennaisen tärkeä aihe on sukupuoliroolit, joita muutamat vastaajat sivusivat. Naisopiskelija 11/1998 kertoi joutuneensa jo kouluun mennessään ”törmäyskurssille sukupuoliroolien kanssa”, koska hän ei halunnut leikkiä tyttöjen kanssa kotileikkejä, ja koska ”pojat eivät huolineet minua leikkimään RitariÄssä”. Onneksi ”sääntöleikkejä kuten polttopalloa, juustovartijaa, purkkista ja sen sellaista leikin aina ihan reippaasti muitten kanssa.” Näin varhain koettu törmäyskurssi näyttää

terästäneen kirjoittajan tekemään havaintoja siitä, mikä oli toivottavaa ja odotettua käyttäytymistä.

Millaisia ovat pienryhmien perinteet? Joskus ryhmään samastutaan vasta vähitellen. Yksilö- ja ryhmäperinteiden kirjo tuli aineistossa esille. "Eräs tapani jota olen aina pitänyt itsekeksimänäni, mutta joka on osoittautunut erittäin yleiseksi on noppamagia." (m5/1998.) Vastaajista neljä kirjoitti "numeromagiasta", joka liittyi onnen tai epäonnen lukuihin. Joskus magia yhdistettiin noppien käyttöön roolipeleissä: "Useimmat roolipelaajat ovat kuitenkin erittäin taikauskaisia noppiensa suhteen. Vaikka kaikki tietävät että nopat ovat samanlaisia eikä mitään ole hiottu tai painotettu, useimilla on kuitenkin vakaa käsitys omien noppiensa erilaisista heitto-ominaisuuksista." (m7/1998.) Nopat kuuluvat pelissä yksittäiselle pelaajalle, ja niihin saattaa liittyä ajatus "Nämä nopat eivät petä minua, ovathan ne toimineet aina ennenkin." (m7/1998.) Pelaaminen on yhteisöperinnettä, mutta noppiin ja niiden käyttöön liittyi vastaajilla erityisiä pelaajakohtaisia tapoja ja uskomuksia. "Eräät ystäväni myös säilyttivät noppiaan erehdyttävästi noitapussin kaltaisissa pusseissa. Ystäväni kutsuikin omaansa taikapussiksi." (5m/1998.)

LÖYDÖISTÄ ANALYYSIKSI

Käsillä olevat kuvaukset "folklore-ilmiöistä" ulottuvat kymmenen vuoden jatkumolle vuosiin 1994–2003. Vastaajat olivat nuoria aikuisia, jotka aloittelivat folkloristiikan opintojaan tai joita aihe muuten kiinnosti. Aineisto olisi varmasti erilaista, jos vastaajat olisivat olleet niin kutsuttuja keskivertosuomalaisia.

Aineistoa on niin paljon, että sitä lukien ja eritellen voi löytää merkkejä siitä, miten folklore säilyy ja muuntuu. Ohjeistin opiskelijoita: "voit mieltää folklore-käsitteen niin vapaasti kuin haluat". Folkloren moni-ilmeisyys vastauksissa hämmästytti minua. Vain harva opiskelijoista käytti perinteisiä genretermejä, koska ne eivät vielä kuuluneet heidän käsitteistönsä. Sen sijaan he kuvasivat monenlaisia omaan arkeensa liittyviä asioita, joita pitivät folklorena. Ainoat miltei jokaisen esille nostamat perinteet liittyivät vuotuisjuhliin, yleensä perheen yhteiseen jouluun. Ja kaikille vuoden 1998 opiskelijoille yhteinen teema oli kansanusko eri muodoissaan.

Muistiinpanot kertovat omasta ajastaan, eilisestä, joka on erilainen kuin tämä päivä. Ja nopeallakin silmäyksellä näkee, miten opiskelijoiden merkinnät esimerkiksi sähköisten viestimien käytöstä lisääntyvät vuosi vuodelta. Sosiaalinen media teki peruskurssieni aikoihin vasta tuloaan, mutta sen välittämät ja siihen liittyvät folklorenksi koetut asiat olisivat

tämän syksyn kuvauksissa sellaisia, joita ei esimerkiksi syksyllä 1998 vielä tunnettu. Mietin, kirjoittaako joku vielä kirjeitä, joista on mainintoja vuoden 1998 aineistossa, vai onko kaikki yhteydenpito opiskelijoiden välillä muuttunut sähköiseksi? Vieläkö puhutaan isovanhempien ja vanhempien opettamista perinteistä, vai välittykö folklore pelkästään oman ikä- ja vertaisryhmän välillä? Mikä asema on yksilö-, pienryhmä- ja paikallisperinteellä tai laajemmin maakuntien folklorella? Kiinnostavaa on myös se, miten paljon ja millaista nykyperinnettä löytyisi vastausaineistoa tarkoin lukiessa – itse olin hämmästynyt siitä, miten vähän löysin merkintöjä nykytarinoista. Entä kirjoittavatko opiskelijat nyt sukupuolirooleista, ja löytykö heidän vastauksistaan ajatuksia sukupuolinäkökulmasta?

Folkloreksi voidaan mieltää hyvin erilaisia asioita, jotka eivät perinnelajiluokituksen oppineen tutkijan mielestä ensi alkuun välttämättä ole folklorea; opiskelijat ja heidän kirjoituksensa avarsivat minun näkökulmiani. Löytöjä voi aineistosta tehdä moneen suuntaan! Entä niin kutsutut arat aiheet? Löytyisikö aineistoa seuloen folkloreksi miellettyä tietoa tai mielipiteitä esimerkiksi alkoholista, seksistä, ehkäisystä tai homoseksuaalisuudesta? Koska kuvauksia ”folkloresta elämässäni” on kirjoitettu eri näkökulmista, niin samastakin aiheesta voi löytyä monia erilaisia toisintoja. Muuntelun analyysi on yksi aineiston tarjoamista tutkimusaiheista, johon kannattaa paneutua.

Olen tarkastellut katsauksessani esimerkkien avulla, miten folkloristiikan pariin juuri tulleet opiskelijat mielsivät folkloren. Jatkossa haluan tarkastella joitakin keskeisiksi tai erityisen kiinnostaviksi kokemiani aihepiirejä niin, että kaikki teemaltaan yhteen kuuluvat vastaukset ovat analyysin kohteena. Kvantitatiivinen sisällönanalyysi saattaa olla myös tarpeen, mutta sen toteuttamisen voisin tarjota aiheesta kiinnostuneelle. Tällaisen analyysin tulosten valossa olisi mahdollista tarkastella folkloren määritelmiä ja pohtia, kuvaavatko ne sitä moninaisuutta, joka näkyy 1990- ja 2000-luvun alun opiskelijoiden folkloreksi mieltämissä asioissa. Ehdotan, että tällaisen kyselyaineiston keruuta jatketaan kaikissa niissä yliopistoissa, joissa folklorea tutkitaan.

TUTKIMUSAINEISTOT

Folkloristiikan peruskurssien yhteydessä Turun yliopistossa vuosina 1994–2003 kerätty aineisto on kirjoittajan hallussa.

KIRJALLISUUS

Dundes, Alan 1965: *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall.

Lipponen, Ulla 1989: *Siistiä sisätyötä. Kopiohumoria*. Helsinki: SKS.

Virtanen, Leea 1988: *Suomalainen kansanperinne*. Helsinki: SKS.

Annikki Kaivola-Bregenhøj on professori emerita Turun yliopistossa.